

Kærlighed og kildevand

Ny udgave af en håndbogsklassiker

Pia Jarvad: Bevingede Ord. 7. udg. Grundlagt af T. Vogel-Jørgensen. Gads Forlag 2006. 574 s., 299 kr.

Af Mette Kunøe

Læserbrev af Per Friedrichsen i Politiken 17.12.2006:

Den seneste udgave af 'Bevingede ord' kommer vidt omkring, bl.a. medtager den udtryk fra Rasmus Klump og Anders And & Co. Dog leder man forgæves efter det udtryk, som en anden Anders, vor nuværende statsminister, efterhånden har gjort herostratisk berømt: 'Der er ikke noget at komme efter!' Dette udtryk burde naturligvis have været optaget i ordbogen med en forklaring om, at det betyder: at fortrænge, benægte, bortforklare, fralægge sig ansvaret, vaske hænder. Anders ved man, hvor man har: Han aldrig selv et ansvar ta'rl!

Læserbrevet kom som et uventet apropos til denne anmeldelse. For *Bevingede Ord* medtager *Skubbe / feje noget ind under gulvtæppet*, det berømte udtryk, som Poul Schlüter brugte den 24. april 1989 i en tale i Folketinget i forbindelse med tamilsagen; dog var udtrykket ikke groet i Pouls egen have, det er dannet efter engelsk *sweep something under the carpet*. Men udtrykket i læserbrevet er for ungt til at komme med i denne udgave. Det kommer nok med i næste. Derimod er det helt sikkert, at det ikke bliver med den underfundige og ironiske synonymforklaring, som læserbrevsskribenten foreslår.

Forfatteren til 7. udgave af *Bevingede Ord*, Pia Jarvad, er seniorforsker ved Dansk Sprognævn. Hun er bl.a. forfatter til den uundværlige håndbog *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*, der udkom i 1998 i serien af Gyldendals røde ordbøger. Den ligger i forlængelse af *Ordbog over det danske sprog* (i 28 bind) og *Supplement til Ordbog over det danske sprog* (i 6 bind), der har 1955 som slutår for beskrivelsen af det danske ordforråd. De nye ord er samtidig materialesamling for Pia Jarvads beskrivelse af orddannelsen i *Nye ord – hvorfor og hvordan?*

Nogle af de udtryk, som er med i denne 7. udgave, går tilbage til forgængeren *Bevingede Ord*, som blev udgivet første gang af T. Vogel-Jørgensen i 1940 og kom i en revideret og stærkt forøget 2. udgave i 1945. Det er den udgave, som jeg her i anmeldelsen sammenligner med. Senest er den kommet i 1990 i 6. udgave ved Poul Zerlang.

Hvad forstod så Vogel-Jørgensen ved et bevinget ord? Ja, han fortæller, at udtrykket går tilbage til Homer, men at det først selv blev et bevinget ord, da det blev titlen på bogen *Geflügelte Worte*, som den tyske forfatter Georg Büchmann udgav første gang i 1864. Den første danske *Bevingede Ord* blev udgivet af O. Arlaud i 1878. Som hos Büchmann og Arlaud er definitionen hos Vo-

gel-Jørgensen almindeligt kendte udtryk eller talemåder, "der flyver fra Mund til Mund" (Vogel-Jørgensen, 1940: sp. 41); især bruges det om udtryk og talemåder, hvis ophavsmand eller litterære oprindelse kan påvises. Pia Jarvad lægger et nyt kriterium, intertekstualitet, ind i afgrænsningen for at skille de bevingede ord ud fra andre faste vendinger. Hendes definition er

ord og flerordsudtryk med en kendt oprindelse, med en hyppig brug og en velkendthed for grupper af mennesker, og at ordet eller udtrykket benyttes ud over sit ophavssted, således forstået at brugen af det bevingede ord er løsrevet fra sin oprindelse, men alluderer til dette. (Jarvad, 2006: 7 f.)

Det betyder, at de udtryk, der medtages hos Pia Jarvad, adskiller sig kraftigt fra Vogel-Jørgensen, bl.a. fordi Pia Jarvad mener (s. 9), at bevingede ord i dag ikke længere stammer fra finkulturen, fra den gode litteratur og fra det borgerlige samfund, men fra massekulturen – film, tv-serier, tegneserier, reklamer etc. Dertil kommer den politisk-kulturelle ændring: De ældre udgaver af *Bevingede Ord* er præget af dansk kulturs nærhed til tysk kultur. Men det ændredes med ét slag med anden verdenskrig. Nu er kulturen præget af angloamerikansk kultur, og det betyder en kraftig ændring af de bevingede ord.

Vi laver en prøve et tilfældigt sted: opslagsordet *kærlighed*. Hos Vogel-Jørgensen er der følgende udtryk: 1) *Kærlighed besejrer Alt* (Vergil 38 f.v.t.), 2) *Kærligheden søger ikke sit eget* (bibelen), 3) *Kærlighed er blind* (ord-sprog; allerede hos Chaucer ca.1386), 4) *Kærlighed er en løjlerlig Graaspur'* (revyviser 1912), 5) *Kærlighed er en Vilje; den falder lige saa let paa en L... som paa en Lilje* (gl. ord-sprog), 6) *Kærlighed er Kærligheds Pris* (Schiller, men også hos Fenton 1569), 7) *Kærlighed er stærk som Døden* (bibelen), 8) *Kærlighed gør blind* (Platon o. 400 f.v.t.), 9) *Kærlighed og Kildevand* (Bøgh 1857), 10) *Kærlighed til Fædrelandet er min Ære* (Christian VII's valgsprog), 11) *Kærlighed ved første Øjekast* (Marlowe 1500-t.).

Pia Jarvad har medtaget 6), 8), 9), 10) og 11) – dog 10) i formen *Kærlighed til Gud er min Ære*; det er nu nok en fejl, for kilderne giver Vogel-Jørgensen ret, og den latinske form af kongens valgsprog er *gloria ex amore patriæ*. Derudover har PJ medtaget: 1) *Den frie kærlighed* (Saint-Simon o.1800?), 2) *Den store, store, store, store kærlighed* (revyviser 1938; hos Vogel-Jørgensen under "Den"), 3) *Fri os fra kærligheden* (Suzanne Brøgger 1973), 4) *Prøv med kærlighedens stærke arm* (motto i Flemming-bøgerne 1918-35), 5) *Kærlighedens ABZ* (bogtitel af Inge og Sten Hegeler 1961).

De har altså lige mange bevingede ord under opslagsordet (11 over for 10 plus en krydshenvisning), Pia

Jarvad har halvdelen tilfælles med Vogel-Jørgensen og har fem andre med (hvoraf V-J dog har et under et andet opslagsord). De nyttilkomne er velvalgte. Det er udtryk, som jævnligt bruges, og som det er praktisk at kunne sted- og tidsfæste. Mærkeligt er det, at begge anfører formen *Kærlighed ved første øjekast*. Jeg tror, at den almindeligt brugte form er *Kærlighed ved første blik* (Google 16.300 over for 119.000); det er den eneste form, der er med i Nudansk Ordbog, og det er da også den, der er travesteret i titlen på den første film om Anja og Viktor: *Kærlighed ved første hik* (1999).

Den lille prøve er en illustration af, at det er fornuftigt med jævne mellemrum at få en opdatering af en bog som *Bevingede Ord*. Men der er et par men'er: Internettet med en søgemaskine som Google kan hjælpe med mange af udtrykkene og giver langt flere belæg for hvert udtryk. Samtidig må man sige, at den nye udgave ikke overflødiggør den gamle. For de udtryk, som er udeladt fra tidligere udgaver, kan man også have brug for at finde frem til. Endelig har Vogel-Jørgensen to nyttige registre over forfatter- og andre personnavne og over stikord, som desværre ikke findes i den nye udgave. Stikordsregistret hos Vogel-Jørgensen viser, at han ud over de 11 bevingede ord under opslagsordet har yderligere 17 udtryk, hvor ordet *kærlighed* indgår, men som begynder med et andet ord. Bl.a. det smukke citat *Jeg hilser dig, min Kærlighed! god Morgen!* fra Oehlen-schlägers Axel og Valborg 1810. I alt rummer Vogel-Jørgensens 2. udg. ca. 9.900 opslag, Poul Zerlang's 6. udg. ca. 15.000, mens Pia Jarvad skriver, at hendes udgave rummer ca. 4.500 (s. 8).

Selve ideen med *Bevingede Ord* er tæt knyttet til et ældre dannelsesideal. Man brugte citater og referencer i en åndfuld konversation for at låne lidt af åndfuldheden selv. Men i en tid uden et elitært dannelsesideal er det nærmest lidt komisk at prøve at låne åndfuldhed fra ældre tider. Derfor er det svært at opdatere en sådan bog og svært at vide, hvem læserne er, og hvad de har behov for. Men de 4500 udtryk i Pia Jarvads udgave vil sikkert alligevel gavne og fornøje (Wessel 1774 med et citat fra Horats: *Ars poetica* 343).

Mette Kunøe er lektor emer. og tilknyttet Nordisk Institut ved Aarhus Universitet.